

Газета 1966 йил 1 июлдан чиқа бошлаган

№ 11 (14,114) 16 МАРТ, ПАЙШАНБА 2023 йил

Шаҳар ижтимоий-сиёсий газетаси

vto.uz

vto_uz@mail.ru

@Toshkent_oqshomi

Toshkent oqshomi

Toshkent Oqshomi_24

ЯНГИЛАНАЁТГАН КОНСТИТУЦИЯ: УНИНГ МУАЛЛИФИ ХАЛҚ!

АНОНС

ЗУЛФИҚОР МУСОҚОВ:
“КИНО — ИНСОН
ДУНЁҚАРАШИНИ
БОЙИТАДИ”

МАҲАЛЛАМИЗ ЭГАСИ

**СУМАЛАК ПИШМАГАН
ЙИЛ**

МУСТАҚИЛ ЎЗБЕКИСТОН ТАРИХИДА ИЛК МАРТА КОНСТИТУЦИЯВИЙ СУД ОЧИҚ МАЖЛИСИ БЎЛИБ ЎТДИ

Жорий йилнинг 13-март санасида Тошкентда бўлиб ўтган очик суд мажлисида Конституциявий суд Қонунчилик палатасининг “Ўзбекистон Республикаси Конституцияси тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Конституциявий қонуни лойиҳаси бўйича “Ўзбекистон Республикаси референдумини ўтказиш ҳақида”ги қарорини кўриб чиқди. Суд мажлисида Конституцияга ўзгартириш киритиш тартибига риоя қилинганлиги, Қонунчилик палатаси томонидан референдум тайинлаш тартибига риоя этилганлиги каби масалалар муҳокама қилинди.

Мажлисида Конституциявий суд раиси Мирзо Улуғбек Абдусаломов мазкур қонун хусусида шундай деди: “Бу қонун доирасида жуда чуқур таҳлиллар тегишли тартибда ўтказилди. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, Конституциявий суд тўғрисидаги қонун, яқинда ўзгартириш киритилган “Банкротлик тўғрисида”ги қонун ва бошқа барча қонунлар билан таққослаб чиқилди”.

Судда судьялар томонидан мажлис қатнашчиларининг маърузалари тингланди. Иш кўриб чиқилгандан сўнг, иш бўйича қарор қабул қилиш учун маслаҳатхонага кирди. Маслаҳатлашув ўз ниҳоясига етгач, Конституциявий суд ўз қарорини маълум қилди:

“Ўзбекистон Республикаси Конституциявий суди Ўзбекистон Республикаси номидан қарор қилади:

Биринчи, Ўзбекистон Республикаси Олий мажлиси Қонунчилик палатасининг 2023 йил 10-мартда қабул қилган “Ўзбекистон Республикаси Конституцияси тўғрисида”ги Ўзбекистон Республи-

касининг Конституциявий қонуни лойиҳасида референдум предмети бўлмайдиган масалалар мавжуд эмас. Шунингдек, ушбу Конституциявий қонун лойиҳасининг референдумга қўйиш Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига мувофиқ деб ҳисоблансин.

Бу суд мажлисини тарихий деб ҳисоблашимизнинг бир қатор сабаблари бор. Жумладан, у илк марта очик тарзда бўлиб ўтди ва тўғридан-тўғри трансляция қилинди. Бундан ташқари, Ўзбекистон Республикаси Конституцияси илк марта таълиқ таркибда жамоатчилиikka кўриниш берди. Энди Конституциявий Қонун лойиҳасини Ўзбекистон Республикаси Конституциявий суд қарорлари лойиҳасига мувофиқ Сенат кўриб чиқиши керак. Эътиборли жиҳати, қарор лойиҳасини Президент имзолаши кўзда тутилмаган.

Шу муносабат билан, жорий йилнинг 14-март кунинда бўлиб ўтган Ўзбекистон Республикаси Олий мажлиси Сенатининг ўттиз саккизинчи ялпи мажлисида ушбу масала муҳокама қилинди. Муҳокамада Ҳукумат аъзолари, давлат

ча қатъий нормалар киритилмоқда

Илк марта Конституцияда Ўзбекистон суверен, демократик, ҳуқуқий ва ижтимоий давлат эканлиги ўзгармас қоида сифатида мустақамланмоқда. Ушбу қатъий норма жонажон Ватанимиз мустақиллигини асраб-авайлаш ва янада мустақамлаш, “Инсон қадрини учун” тамойилига асосланган ислохотларни жадал давом эттириш ҳамда ҳуқуқ устуворлигини таъминлашга қаратилган.

Ўзбекистоннинг тинчликсевар ташқи сиёсатни амалга ошириши, давлатларнинг суверен тенглиги, куч ишлатмаслик ёки куч билан таҳдид қилмаслик принциплари билан бир қаторда давлатлар ҳудудий яллитлиги принципининг ҳам эътироф этилиши юртимизнинг халқаро ҳуқуқнинг умумэътироф этилган ғояларига содиқ ишончли ҳамкор сифатидаги мавқеини янада оширади. Инсон ҳуқуқи ва эркинликларини таъминлаш – давлатнинг олий мажбурияти этиб белгиланмоқда

Лойиҳада инсон ҳуқуқи ва эркинликларини таъминлаш – давлатнинг олий мажбурияти сифатида муҳраб қўйилмоқда. Сенаторлар ушбу норма бутун Конституция мазмунига сингдирилганлигини таъкидлаб ўтдилар.

Хусусан, инсон ҳуқуқи ва эркинликлари қонунлар, давлат органлари ва улар мансабдор шахслари фаолиятининг мазмун-моҳиятини белгилайди, деб акс эттирилмоқда.

Шу билан бирга, инсон ва давлат органлари ўртасидаги юзага келадиган ноаниқликлар инсон фойдасига талқин қилиниши, ҳуқуқий таъсир чоралари қонуний мақсадга эришиш учун етарли ва мутаносиб бўлиши кераклиги белгиланмоқда. Ушбу қоидалар инсон ҳуқуқлари устуворлигини таъминлайди, давлат идораларининг ўз вазиф

ларини инсон ҳуқуқларига риоя қилган ҳолда амалга оширишда масъулиятини оширади ҳамда инсонга меъеридан ортиқ ҳуқуқий таъсир чоралари қўлланилишининг олдини олади.

Лойиҳада “инсон-жамият-давлат” тамойили асосида инсон ҳуқуқлари борасидаги нормалар қарийб 3,5 баробарга кўпаймоқда. Хусусан, ҳар ким эркинлик ва шахсий дахлсизлик ҳуқуқига эга эканлиги, ҳар бир шахс ёзишмалари, телефон орқали сўзлашувлари, почта, электрон ва бошқа хабарлари сир сақланиши ҳуқуқига эга эканлиги, ушбу ҳуқуқнинг чекланиши ва турар жойда тинтув ўтказишга фақат суд қарорига асосан йўл қўйилиши ҳақида жинойт процессида шахс дахлсизлиги кафолатларини мустақамловчи норма киритилмоқда.

Шунингдек, Сенат мажлисида янги таҳрирдаги Конституция тўғрисидаги қонун лойиҳаси бўйича референдум ўтказиш тўғрисидаги қарор маъқулланди. 83 сенатордан 80 нафари қарорни қўллаб-қувватлади, 1 нафари бетараф қолди, 2 нафари эса овоз бермади.

30 апрель кунини умумхалқ референдуми ўтказилиши режалаштирилган. Конституция тўғрисидаги қонун уч кун ичида матбуотда эълон қилиниши керак. Сайлов бюллетенида «Сиз «Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Конституциявий қонунини қабул қиласизми?» деган савол бўлади.

Янги Конституция лойиҳасига кўра, давлат ҳокимиятининг бир қатор лавозимлари, жумладан, Қонунчилик палатаси спикери, Сенат раиси, вилоят, туман, шаҳар халқ депутатлар кенгаши раиси, ҳоким, олий суд раиси ва раис ўринбосари, судьялар олий кенгашининг раиси ва ўринбосари, МСК раиси ва бош прокурор лавозимларига айна бир шахс сурункасига икки муддатдан ортиқ сайланиши ёки тайинланиши мумкин эмас.

Конституциявий қонунга мувофиқ илғор хорижий тажрибани инобатга олиб, Бош вазир номзодини кўриб ва маъқуллаш ваколати Қонунчилик палатасининг мутлақ ваколатига ўтказилмоқда.

каси Конституциявий қонуни лойиҳаси бўйича “Ўзбекистон Республикаси референдумини ўтказиш ҳақида”ги қарори Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига мувофиқ деб топилсин;

Иккинчи, Ўзбекистон Республикаси Олий мажлиси Қонунчилик палатасининг 2023 йил 10 мартда қабул қилган Ўзбекистон Республикаси Конституцияси тўғрисидаги Ўзбекистон Республикаси Конституциявий қонуни лойиҳаси бўйича Ўзбекистон Республикаси референдумини ўтказиш ҳақидаги қарорига илова қилинган Ўзбекистон

органлари, вазирлик ва идоралар раҳбарлари, мамлакатимизда аккредитациядан ўтган дипломатик корпус ҳамда халқаро ташкилотлар вакиллари, Сенат ҳузуридаги Ёшлар парламенти аъзолари ҳамда оммавий ахборот воситалари вакиллари иштирок этди.

Олий Мажлис Сенати Раиси Танзила Норбоева олиб борган ялпи мажлисида конституциявий ислохотлар мамлакат ҳаётининг барча жабҳаларида кечаётган туб ўзгаришларнинг узвий қисми эканлиги таъкидланди. Ўзбекистон давлатининг ҳуқуқий мақоми бўйи-

ЯНГИЛАНАЁТГАН КОНСТИТУЦИЯ: УНИНГ МАНБАИ ҲАМ, МУАЛЛИФИ ҲАМ ҲАЛҚ!

Экспертлар, сиёсатчилар, ҳуқуқшунослар ҳамда кенг жамоатчилик вакиллари Янги Ўзбекистоннинг янгилаётган Конституцияси ҳақида шундай фикрларни билдирмоқда: “У давлатнинг халқ олдидаги масъулиятини бир неча баробар оширадиган асосий ҳужжат сифатида тарихга киради!”

Ҳақиқатан ҳам, мустақкам келажак барпо этмоқчи бўлган ҳар қандай халқнинг биринчи навбатда Конституцияси мукаммал бўлмоғи шарт! Унинг ҳар бир моддаси, керак бўлса, ҳар бир сатри шу юртда истиқомат қилаётган фуқаронинг руҳиятига хос, бугунги ва эртаси учун метиндек кафолат бўлмоғи лозим. Янги Ўзбекистоннинг янгилаётган Конституцияси ана шундай эзгу истак, некбин қарашлар асосида яратилмоқда.

Айтиш жоизки, Асосий қонуниимизнинг 65 фоиз матни халқ тақлифлари асосида янгилаётган бўлиб, тақлифларнинг ҳар тўртасидан биттаси қонун лойиҳасидан жой олганлиги, инсон ҳуқуқ ва эркинликларига оид нормалар 3,5 баробарга кўпайгани, “Жамият – ислохотлар ташаббускори” деган ғоя ҳаётимизга чуқур сингиб бораётганлигига яққол мисол бўлади.

Шу ўринда яна бир далилга эътибор қаратсак, авваллари дастлаб лойиҳа ишлаб чиқилиб, сўнгра халқ муҳокама-сига қўйилган бўлса, бу сафар аввал халқимизнинг фикри ва тақлифлари ўрганилиб, шундан сўнг Конституция лойиҳаси тайёрланди. Бу Конституция лойиҳасининг муаллифи халқ бўлгани, жамоатчилик

фикрлари асосида тайёрланганини билдиради. Ўзгаришлар бўйича аҳолидан 200000 зиёд тақлифлар келиб тушгани фикримизнинг ёрқин исботи бўлиб, тақлифлардан ҳар тўрттадан биттаси лойиҳада акс эттирилгани эса халқчилликка кафолат, дейиш мумкин.

Шу асосда Конституция лойиҳаси анча кенгайди. Ундаги моддалар сони амалдаги 128 тадан 155 тага етгани, нормалар сони 275 тадан 434 тага ошгани бунга яққол далилдир. Мухтасар айтганда, Бош Қомисимиз халқ тақлифлари асосида 65 фоизга янгилаётган.

Жорий йилнинг 6 март куни Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Олий Мажлис Қонунчилик палатаси депутатлари ва Сенати аъзолари, Олий суд раҳбарияти билан ўтказган учрашувда ҳам Бош қонунимизга киритилаётган ўзгариш ва қўшимчалар бўйича маслаҳатлашиб олинди. Айтиш мумкинки, ушбу учрашув жараёни тезлаштирди. 9-10 март кунлари Олий Мажлис Қонунчилик палатасининг ялпи мажлисида “Ўзбекистон Республикаси Конституцияси тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Конституциявий қонун лойиҳаси муҳокама қилинди ва референдумни жорий йилнинг 30 апрель куни ўтказиш тақлифи қўллаб-қувватланди.

Олий Мажлис Қонунчилик палатасининг Демократик институтлар, нодавлат ташкилотлар ва фуқароларни ўзини ўзи бошқариш органлари қўмитаси раиси ўринбосари Иномжон ҚУДРАТОВ:

Ўзбекистон Республикаси Конституциявий лойиҳасининг 1-моддасига агар эътибор қаратадиган бўлсак, Ўзбекистон давлатнинг Республика шаклига эга бўлган суверен демократик ҳуқуқий-ижтимоий ва дунёвий давлат эканлиги мустақкамлаб кўйилган. Энди ижтимоий давлат эканлигининг белгиланаётганлигининг сабабига тўхталсак. Айнан иқтисодиёти кучли мамлакатларгина ижтимоий давлат барпо эта олади. Шундай экан, Ўзбекистон ҳам ўз навбатида ижтимоий давлат, деган тамойилни илгари суряпти. Бунда айнан давлат барча ижтимоий муносабатларни ўзининг зиммасига олади. Бу таълим соҳаси билан боғлиқ бўладими, тиббиёт соҳаси билан боғлиқ бўла-

дими, фуқароларимизнинг пенсияси, нафақаси – буларнинг барчасини айнан ўша белгиланган миқдорда таъминлашга қаратилганлиги назарда тутилади.

Авваллари Конституция даражасида бундай ижтимоий муносабатларнинг тартибга солинган ҳолати бўлмаган. Бу эса, ўз навбатида, фуқароларимизнинг эртага муносиб ҳаёт кечиришлари учун ҳуқуқий асос бўлиб хизмат қилади.

Янгилаётган Конституция лойиҳасида одамларни йиллар мобайнида қийнаб келаётган муаммоларга ечим бўладиган халқчил ҳуқуқий нормалар акс этган бўлиб, ушбу моддаларнинг тўлақонли ишлаши аввало, халқ қаддини ва кадрини кўтаради, ёш-у қари учун бирдек мустақкам қалқон бўлиб хизмат қилади.

Олий Мажлис Қонунчилик палатаси ҳузуридаги Ёшлар Парламенти раиси Шаҳноза ЖОЛДАСОВА:

Биргина мисол келтираман: Тошкент Давлат Иқтисодиёт университетида бир талаба киз: тақлиф киритган эди. “Нима учун ёшларнинг ҳуқуқларини таъминлаш масаласини киритмаймиз. Ахир, оилали талаба қандай қилиб уй-жой олишга пул ажратиши мумкин? Мана шу нарса ҳам Конституцияда белгиланиши керак эмасми?!” Барча берилган тақлифлар биттагина моддада ўз аксини топди. Яъни “Давлат ёшларнинг шахсий, ижтимоий-сиёсий, маданий, ҳаёт-токи экологик ҳуқуқларини таъминлайди” деган норма билан киритилди. Бу нарса, албатта, миллионлаб ёшларимизга катта мотивация берадиган жуда ҳам муҳим норма, деб ҳисоблайман.

Олий Мажлис Сенатининг Фан, таълим ва соғлиқни сақлаш масалалари қўмитаси раиси Одилжон ИМИНОВ:

Конституцияда илк маротаба аниқ кўрсатиб қўйилгани, берилаётган нафақалар, ёрдам пуллари, пенсиялар истеъмол саватчисининг энг кам миқдоридан кам бўлмаслиги керак. Шунингдек, давлат Конституцияда ўзига бир қатор мажбуриятларни оляпти. Бу янгилаётган Конституция лойиҳасини халқчил деб аташимиз мумкин.

Чунки, унинг манбаи ҳам, муаллифи ҳам халқ бўлиб, жаҳон экспертлари томонидан ҳам юқори баҳоланмоқда. Инсон қачон кадрини ҳис қилади? Аввало, Янгилаётган Конституцияга кўра, камбағалликни қисқартириш, бандликни таъминлаш ва ишсизликдан ҳимоя қилиш бўйича давлат ўзига жуда катта юк ва мажбурият оляпти. Умуман, бу борада давлатнинг гарданига тушаётган ижтимоий мажбуриятга оид нормалар уч баробар ошяпти. Яъни, 2 200 000 эҳтиёжманд оилани моддий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш давлат кафолатида бўлади. Бу эса республикамиздаги жами оилаларнинг тўртдан бир қисми, яъни 25 фоизини ташкил этади. Уларга ҳар йили 11 триллион сўм йўналтирилади.

идорама-идора сарсон бўлиб юрмаса, ҳуқуқ-тартибот идораларида шаъни-қадри ерга урилмаса, адолатни ҳис этса. Конституция лойиҳасининг 20-моддасида инсон ва давлат органлари ўртасида юзага келадиган ноаниқликлар, аввало инсон фойдасига талқин қилиниши белгиланмоқда.

Юридик фанлари доктори, профессор Баҳодир ИСМОИЛОВ:

Бу жуда янги принциплардан биттаси бўлиб, қонунчилигимизда аввал белгиланмаган эди. Бу нафақат Ўзбекистонда, балки Марказий Осиёда ва Му-стақил Давлатлар Ҳамдўстлиги давлатларида ҳам бу принцип киритилмаган. Лекин, биз мутаносиблик принципини миллий қонунчилигимизда белгиламоқдамиз. Яъни, бунда ғоя нимадан иборат? Шахс маълум бир қоидабузарликни содир этди. Унга нисбатан чора қўлланилиши керак ва давлат органи ўша шахсни ижтимоий шароитини, оилавий аҳволини инobatга олиб, унга нисбатан чора қўллаши мажбурийлиги белгиланмоқда. Чора қўллаш пайтида, авваламбор, шу шахснинг манфаатларидан келиб чиқиш керак.

Олий Мажлис Қонунчилик палатасининг демократик институтлар, нодавлат ташкилотлар ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари қўмитаси аъзоси Бобур БЕКМУРОДОВ:

Узоқ йиллар давомида ҳамма нарсага фуқаро айбдор, ҳар қандай ҳолатда ҳам давлатнинг манфаати устун келиши керак, деган бир принцип амал қилиб келди. Агар бирор фуқаро қонунда белгиланган ҳуқуқини давлат идорасига бориб талаб қиладиган бўлса, унга бир бошқача қараш стереотиби ҳам мавжуд эди. Бугун эса мутлақо бошқа бир янги сиёсат амалга ошириляптики, оддий қилиб айтадиган бўлсак, бир фуқаро ипотека кредитидан дейлик, уч миллион қарзи бор. Амалдаги қонунчиликка кўра, нима бўлади? Банк уни судга беради, суд унга давлат божи ва бошқа-бошқа харажатларни қоплашни юклайди ва натижада унинг уч миллион қарзи ўн миллионга айланиб кетади. Яъни, ҳуқуқий таъсир чораси адолатсиз бўляпти. Конституцияга ўзгариш киргандан кейин инсонга қўлланиладиган ҳар бир чоранинг адолатлилиги таъминланади. Бу ниҳоятда бир тарихий ўзгариш. Бу яқин 3-5 йил эмас, балки келажак авлодларга ҳам қоладиган Ўзбекистоннинг янги қонунчилиги шаклланыпти.

Конституция қачон халқчил бўлади? Қачон ҳар бир фуқаро модда-модда ўқиб-ўрганиб, ёнида олиб юрадиган муҳим қўлланмага айланади? Қачонки, эл қалбига йўл топа олса, ҳар бир фуқаро ўз бахтини, тақдирини у билан бевосита боғлиқ ҳолда ҳис қилса.

Халқ муаллифлигида яратилган янги Конституциямиз истиқболимизни, мамлакатимиз тарқиқетини юксалтирадиган ҳуқуқий ҳужжатга айланишидан ҳар биримиз манфаатдормиз.

Шоҳида ЗУФАРОВА
тайёрлади

МАҲАЛЛАМИЗ ЭГАСИ

Ҳар маҳалла, ҳар бир кўчанинг тайинланмаган ўз Эгалари бўлади. Улар маҳалланинг раиси ҳам, ҳеч йўқ, кўчабошиси ҳам бўлмаслиги мумкин. Бироқ таъсир доираси тайинлаб ёки сайлаб қўйилган расмий амалдорларникидан кучлироқ. Кези келса, расмийлар ҳам ана шундай кишиларнинг гапига қулоқ тутади, ҳатто, мусаллам туради. Бундайларни замонавий илм норасмий лидерлар, деб ҳам атайти чоғи...

Қизиги, бундайларнинг аксарияти ўзининг анчайин иззатли инсон эканлигини билмайдилар. Билсалар ҳам, билдирмайди – писанда қилмайди. Яна ажабки, бу тоифа инсонларда амал ё мартабага ичкин эҳтиёжни мутлақо сезмайсиз!

Бир пайтлар ёзувчи, шоирлар, адабиётшунос олимлар қавмининг ҳам ана шундай, ўз ЭГАСИ бўлгуси эди. Бу зот, ҳа, ўша, ажойиб шеър дostonлари, “Шинелли йиллар”, “Олтин зангламас”, “Жаннат қидирганлар” номли машҳур романлари билан халқ меҳрини қозонган забардаст адиб Шўҳрат домла эди.

Бизга чин, сизга муболаға, ўтган асрнинг 60-80-йилларида биронта ижодкорнинг маърақаси, тўю тўйчиғи шу инсоннинг тасарруфисиз кузамаган. Бошига иш тушган ижодкор, албатта, Шўҳрат акага бош уриб борган. Шўҳрат домла келиб аралашмагунча, азали уйдан маййит чиқмаган. Вилоятлардан пойтахтга келиб довдираб юрган иқтидорли ёшлар Шўҳрат домлани Абдулла Қаҳҳордан кейинги нажот қалъаси деб тасаввур этган. Бу тасаввур, айниқса, армия хизматини ўтаётган сурхондарёлик Усмон Азим деган аскар боланинг шеърини машқларига оқ йўл тилаб газетада чиқартиргандан кейин янада мустаҳкамланган эди. Кўйинги, адиб Тошкентдаги каттаю кичик ижодкор борки, барча барчанинг “Шўҳрат ака”сига айланган эди!..

Умуман, Шўҳрат домланинг замондошлари тақдирига ҳеч қачон бефарқ бўлмагани, кимлигидан қатъий назар беминнат ҳожатбарорлиги, ёрдамга муҳтожга мудом камарбасталиги тўғрисидаги хотиралар йиғилса ҳам салмоқлигина китоб бўлади!

Ўзбекда ака сўзи, биласиз, сўзи ўлмайди, сўзи ўлдирилмайдиган, ёнидагиларга отадай меҳрибон, қаҳрида ҳам меҳри пинҳон жигар, дегани.

Хўш, бу гаплардан муддао не? Муддао шуки, Тошкент шаҳрининг биз яшаб турган Афросиёб номли маҳалламиз (Миробоя тумани) да

ҳам Шўҳрат домлага ўхшаган ўз Ботир акаси борлигини айтиш.

Тўғри, бизнинг Ботир акамиз ижодкор эмас. Лекин қўлига қалам тутган шоир, ёзувчи, олиму аллома борки, барчасини номма ном билади. Газетачи журналистларнику, айтманг, ҳаммасини танийди. Наинки танийди, феъл-атвори, қандай ёзади, қаерда туғилган, нечта хотини, нечта фарзанди бор, айтиб беради. Чунки у бир умр марказий газета журналлар, адабий китоблар чоп этиладиган “Шарқ” нашриёти босмаҳонасида ишлаб, салкам етмиш ёшида пенсияга чиқди.

Нафақага нега бунча кеч чиққан, дейсизми? Болалари, дада, энди етар ишлаганингиз. Бизни дуо қилиб, уйда ҳам ўтиринг, роҳатланиб, демаса, ким билади, халиям ишлаётган бўлармиди. Ҳа, нима қилти, уйда азиз, маҳаллада мукаррам, ишхонасида иззат-икромли... Турли издиҳомларда файзимиз – оқсоқолимиз бўлиб юринг, деб туришса, ишлайди-да!..

* * *

Ботир акани хўб мақтадингиз-да, дейсизми? Ундай деманг, дўстим. Маҳалламизнинг ўзида ҳам бор, шундай деб ўйлайдиганлар. Анави, димоғи калон Бовликул Довруқ ҳам шундай дегувчилардан эди. Қазоси етиб, онаси вафот қилди! Ўлим, айтиб келмайди. Бечора, довдираб қолди. Азанинг юмушлари тиғиз бўлади. Югуртирай деса, фарзандлари ёш. Ўзи эса элнинг иссиқ совуғи, издиҳомидан мудом нарида турган. Ўлим хужжатларини расмийлаштириш. Ҳассол топиш. Тобут ва бошқа асбоб анжомларини олиб келиш. Масжидга одам юбориш. Қабр қаздириш. Кўйинги, бундай пайтда ҳар қандай дадил одамнинг ҳам ақли шошиб қолиши тайин.

Бизникида хали ўладиган одам йўқ, деб, кафанликнинг ҳам ғамини емаган экан. Бу “сарупо” кўни кўшнидан сўраладиган матах эмас. Бозорга чопмоқ зарур. Шундай пайтларда чечан Худо минг кўйлининг ишини бир кўйлига тушириб қўяди...

Йўқ, бундай пайтларда сизу биздан кечган мулоҳазалар Ботир аканинг ҳаёлига ҳам келмайди. Эл бошига иш тушганда қилиб юрган одатдаги иши: юмушларни расамади билан хал этишга киришиб кетаверади. Қўлидан иш келади, таққон йигитларни топиб-топиб, ҳар томонга тирқиратади. Ўзи эса, маййитнинг руҳини чиркиратмай, сўнг манзил сари эъозлаб элтиш

учун бажо қилиниши лозим бўлган бошқа майда-чуйда, аммо аҳамияти маънавий қадриятларимиз билан боғлиқ нозик расм-русумларни тўғри ва бекаму кўст адо этилишини назорат қилишга киришади.

Тўй, байрам ўз йўлига. Бироқ азанинг тартиб таомили мураккаб. Расму русмини ҳамма ҳам билавермайди. Лекин, ўрни келганда бир гап, биз яшаб турган Афросиёб номли маҳалламизда бундай ишлар ҳеч қачон муаммога айланмаган. Чунки, бу ернинг ўз Ботир акаси бор!

* * *

Ботир аканинг сўзи ҳеч қачон ўлмаган. Нега? Чунки у киши билмаган ишнинг ўзи йўқ. Зарур бўлса, юз килолик дош қозонда ош дамлаб, менман деган ошпазга дам бериб қўяди. Қурбонликка қўй сўймоқчисиз, қассоб излаб овора бўлиб юрмайсиз. Эҳсонлару издиҳомларда дастурхондаги озгина нарсангизни созгина – кўпдай қилиб тузаб ҳам қўядики, бу иш ҳам энди ҳар каснинг қўлидан келавермайди.

Оилавий тутумлари ҳам айрича ибратли. Завжаси Саодатхоним билан ўғил қизлардан барака топган. Қуда андалар миннатдор. Маҳалла ҳавасда. Невара чевараларидан келин олсам, қувё қилсам деганлар санокчисиз...

* * *

Ҳа, дарвоқе, биз Ботиржон билан дўмдош қўшнимиз. Муштарийлар муаллиф таниш билишчилик қилибди бу мақоласи билан, деб ўйлаётгандир. Ҳай энди, инсоф билан ўзингиз айтинг, шундай қўшним билан мен ифтихор қилмай, ким ифтихор қилсин? У ҳақида ёзмай, ким ҳақида ёзай?! Қолаверса, ён қўшним жон қўшним, деб айтиш ҳар кимга ҳам насиб этмайди. Бордию, сизнинг ҳам таърифида Ботиржондай ҳамсоянгиз бўлса, садағангиз кетай, айтинг, ўша инсон ҳақида ўн қоғозлик очерк ёзмаган номард!

Набижон ТУЙЧИЕВ,
журналист

СУМАЛАК ПИШМАГАН ЙИЛ

Қўшимиз шу йил ҳам сумалак қўяётган экан!
Мактабдан келаётиб, бу хабарни эшитдим-у, май-далаб ёғаётган ёмғирда сумкамни бошимга соябон

лада ҳеч кимнинг кўнглига бир қувонч сиймас, шодлик татимас, эрталаб ҳамма ўз иш-ишига кетгани билан уйдан чиқишдан олдин онамнинг ёнида нонушта-мизни аранг ютардик ва меҳрибонимизнинг сўлиб бораётган юзига сўзсиз тикилиб қолардик.

— Болам, мен яхши-ман. Ишларингга, ўқишларингга бораверинглар. Энди менинг бўларим шу...

Онам бу гапни айтарди-ю, баъзан оғриқ титиб ташлаган вужудидан келаётган ғуссасини яширолмай, юзига кўрпани босарди.

Эрталабки кайфиятингиз кунингизни белгилайди... Биз ҳар тонг шу тарзда уйдан чиқардик. Онамнинг ёнида қолган катта опам мактабга ҳам боришни истамас, мен дарсдан келгунимча дори ҳиди ва онамнинг оҳлари ўрнашиб қолган уйда кўмилиб ўтирардик. Мен келгач эса у рўзғор ишларига ун-наб кетар, энди хос соқчи каби онамнинг ёнида мен турардим.

— Яхши ўқиб келдингми, болам? - дерди онам.

— Ҳа... Нима десам онамни хурсанд қилишни ўйлардим, аммо тилимга сўз келмасди. Бироқ орзуларга берилар, онамга дил изҳорларимни, ниятларимни айтгим келарди. Онам ҳам худди дилимдагини сезгандек маъюсина жилмайганича яна сўрарди.

— Алижон, катта бўлсанг, ким бўласан, болам?

Деворга суяниб ўтирган жойимдан силжиб, онамнинг ёнгинасига борардим ва қадоқ қўлларини ушлаб олардим.

— Катта бўлсам, ка-атта одам бўламан, — дердим ичимда бир нима гупириб. Кейин бирдан ўзимни ўзим

чиқолмас эди. Энди онам уйда, яна аввалгидек сим каравотида ётар, ташқарига чиққанида эса деворга суяб қўйилган эски сандал устида ўтирарди. Бу онамнинг осон ўтириб, осон туриши учун қўйилган бўлса-да, барибир онам бир ўзи ҳеч нарса қилолмасди. Эрталаб то чошгоҳгача, тушдан кейин эса асрдан то ухлар маҳалгача уй олдида ғам-ғуссага ботиб, аллақарларга тикилганича болалик хотираларига ва армоқларига кўмилиб ўтирарди...

Онам узун саратонни, бутун ёзни шу тарзда ўтказди. Тийрамоҳ охириларига бориб, бутунлай эти қочиб, енгилгина бўлиб қолди. Энди истасак, ҳар қайсимиз онамни шундоқ кўтариб ташқарига олиб чиқишимиз ёки уйга киритиб жойига ётқизиш кўйишимиз мумкин эди.

Йил охирига бориб, онам бутунлай ейишдан ҳам қолди. Энди ўзини қанча мажбурламасин, томоғидан ҳеч нарса ўтмас, бунинг ўрнига аллақандай витамин ва дармондориларни ичиб, тирикликнинг ҳар дақиқаси билан олишиб яшарди. Отам эса негадир энди онамни дўхтирма-дўхтир олиб чопишга шошилмас, аллақандай паришон бўлиб қолганди.

— Ота, онамни яна дўхтирга олиб бормасангиз бўлмайди, — деди бир куни катта опам йиғлаб, - бу туришда, онамдан айрилиб қоламиз.

Отам бу гапни эшитиб, опамга тикилиб қолди ва «филт» этиб ютинди.

— Болам, мен ҳам онамнинг тузалиб кетишини истайман... Сизлардан ҳам кўпроқ хоҳлайман, лекин нима қилай, онам тузалиш ўрнига баттар оғир бўлиб боряпти...

Отам бошқа гапиролмади, хўрсинганича ташқарига чиқиб кетди. Ўша куни кечга уйга ҳам келмади. Эртаси куни бир нотаниш одам билан кайфиятсиз, бир аҳволда кириб келди ва тўғри оғил томонга боришди. Биз ҳеч нарсага тушунолмай, уй деразасидан жим қараб ўтирардик. Бир маҳал нотаниш одам яқиндагина онасидан айрилган бузоқчани оғилдан етаклаб чиқди. Ўзи онамни даволатавериб, оғилимиз ҳам хувиллаб, бисотимизда биргина соғин сигир қолган эди. Мана, унинг ҳам боласи кетди. Ана шунда отамнинг кеча нега уйга келмаганини англагандек бўлдик...

қилганча уйга қараб чопдим. Бирдан кўз олдимдан бемор ётган онам ва сумалак қўяётган Феруза холанинг келини ўтди. Санобар янганинг неча йилдан бери фарзанди йўқ эди. Эри иккаласи шаҳарга бориб, қанча даволаниб келди, турли амалларни қилдирди, аммо умидлари пучга чиқди. Аммо етти йилдан бери қайнонаси пиширадиган сумалакка ният қи-либ тош ташлайди, қозон қайнатади. Ўша пайтда у қўшнилари-нинг сирли-сирли қарашларига, гап-сўзларига ҳам парво қилмайди.

— Худойим, менгаям биргина тирноқ ато этгин! Мен ҳам мана шу хотинларга ўхшаб бола кўтариб, бола етаклаб юрай...

Санобар янга сумалак кўзгай-кўзгай йиғлаб юборар ва кўз ёшларини биров сезиб қолмаслиги учун «Воҳ, кўзларим ачишиб кетди-я?!» деб қозондан узоқлашар ва уйларига кириб кетарди. Ўшанда янганинг эри, сумалакка ўтин ёриб бераётган Маҳмуд ака ҳам ичидаги дардларини сездирмаслик учун болтани шундай урар эдики, ҳали қиш захридани нам тортиб ётган ғўлалар шарт иккига бўлиниб кетарди. Сўнгра у болтани отиб юбориб, секин уйга қараб юрар, аммо уйга кирмай, дераза ёнида сигарета чекиб ўтирарди.

— Бечора болам... Ўғлининг аҳволини кўрган Феруза хола куюниб кетарди ва ёнидагиларга дерди. — Айланиб кетайлар, ҳаммаларингиз ният қилинглар, келаси Наврўзгача шугина келиним юкли бўлиб, болагинамнинг ҳам юзгинаси ёруғ бўлсин. Дуо билан эл кўкаради. Бу Одам Ато билан Момо Ҳавонинг таоми олдида қилинган ниятлар ижобат бўлармиш...

Яратганнинг даргоҳи кенг экан. Ҳамқишлоқларимизнинг дуолари ижобат бўлдимми ёки врачларга кўринавериш натижасими, ўтган йили Санобар янга юкли бўлди. Бундан қувонган Феруза хола яна сумалак қўйди. Ўшанда қорни дўмпайиб қолган Санобар янга яна йиғлаб-йиғлаб қозон кўзгади. Аммо бу галги йиғилар ҳасратдан эмас, қувончдан эди... Ўшанда миямга бир фикр келди. Мен ҳам сумалак қозонини кўзгай туриб, ният қилдим: «Эй, Худо, менинг онам ҳам келаси Наврўзгача соғайиб, сумалак қайнатиш учун шу қозонлар бошида ўтирсин... Мен ҳам жўраларимга ўхшаб сумалакка онам билан келайин...»

Наврўздан кўп ўтмай, Санобар янга қизалоқ кўрди. Уларнинг етти йиллик нияти ижобат бўлганини кўриб, ҳамма қувонди. Мен ҳам сумалакда онажонимга Яратгандан соғлик тилаган эдим ва онамнинг энди тузалиб кетишига ишонардим... Аммо ҳали элликка чиқмаган онам бирдан тўшакка михланиб қолганди. Онам гўё каравотда ётган кўйи бизга ҳаёт синовларидан ҳикоятлар сўзлар, биз ака-ука, опа-сингиллар эса онамнинг ҳар бир сўзига маҳтал ўтирардик. Ои-

рад этардим. — Йўқ, она, мен катта бўлсам, дўхтир бўламан. Сизни даволаб, оппоқ қиламан. Кейин сизни сумалакларга олиб бораман, катта шаҳарларга томошага борамиз. Машина олсам, сиз билан отамни миндириб, бир жойларга олиб бораман.

Мен гапиравераман, онам из-из йиғлайверади. Нега бундай қилади, ҳеч тушунолмайман. Сабабини сўрасам, доим битта гапни такрорлайди.

— Илоҳим, ниятингга етгин, болам...

Менинг орзу-ниятларим кўп эди, аммо онам оёққа туриб кетолмади. Отам онамни вилоят марказидаги касалхонага олиб кетди. Бир ярим ой шифохонада ётган онам бироз тетикланиб қайтди, аммо кўлтигидан кирмасак, ўзи ўрнидан туролмас, ўзи ташқарига

Орадан икки кун ўтиб, отам яна қаердандир пул олиб келди ва қўшнинг машинасида онам билан шаҳарга йўл олишди. Улар уч кун кетишди, бироқ бешинчи куни қайтишди. Энди отамнинг ҳам аҳволи жуда ёмон эди, кўзлари киртайиб қолганди.

— Ота, онам дўхтирда қолмадимми? — сўради яна катта опам катталигига бориб.

Отам жавоб бериш ўрнига онамни суяб жойига ётқизди-да, ўша сим каравотга ҳолсиз суяниб ўтирди. Ҳаммамиз отамнинг оғзига тикилар, у киши эса лом-мим демай, кўзларини бир нуқтага тикканча жим ўтирарди. Гўё тилдан қолгандек эди. Бу сукунатни охири онам бузди.

— Болажонларим, хавотир олманглар. Уйда

даволансам ҳам бўлар экан. Дўхтир шундай деди. Шунинг учун отангдям қийнамай, ўзим уйга қайтадим, дедим.

Ана шунда отам бошини кўтарди ва онамга тикилиб қолди. Сўнг негадир яна ташқарига чиқиб кетди. Ўша кундан кейин отам бутунлай ўзгарди. Энди у ишга ҳам номигагина бориб келар, тун-у кун онамнинг ёнидан жилмасди. Онам бўлса ҳамон ўзи жойидан туролмас, ҳожатига чиқолмас, бир кунда қуш емишидек номигагина икки-уч қошиқ таом ерди. Фақат отам билан гаплашиб ўтирарди. Энди отам оғриқ зўрайганда онамнинг белларини, елкаларини уқалаб қўйишдан ҳам қайтмас, дорилардан кўнгли ағдарилиб, қайт қилмоқчи бўлганида пешанасини ушлаб, ҳожат тувакни тўкиб келишдан ҳам тортинмас, нима бўлса, онамнинг кўнглини олишга, уринтирмасликка ҳаракат қиларди. Аммо биз – болалар онамнинг ёнига йўғилиб келишимиз билан ташқарига чиқиб кетар ва худди уйга киришга юраги дов бермаётгандек ҳовли айланиб юрарди. Бундай пайтларда онам «Отанг қаерда?» деб сўрар, нимагадир ҳовлида у ёқдан-бу ёққа юрганни эшитгач, чуқур хўрсиниб кўярди ва мени ёнига чақириб, бағрига босарди.

— Болам, илоҳим, бошларинг омон бўлсин... Шу йил биргина сумалакка етсам, армоним йўқ эди-я?

Бу гапларни эшитган катта онам сирғалиб келиб, онамнинг қўлларини маҳкам ушлаб оларди. Мен эса онамнинг бу гапларига, онамнинг кўз ёшларига, онамнинг уйни ютгудек хўрсиниқларига тушунолмасдим ва яна ўтган йили қўшнимиз Феруза холанинг сумалагида қилган ниятларимни кўз олдимга келтирдим ва бунинг ижобатига ишонардим. Бугун қўшнимизнинг сумалак қўяётганини эшитиб, югуриб келганимнинг боиси ҳам шу эди. Сумкамни даҳлизга отиб юборганча, онамнинг ёнига отилдим.

— Она, она! — дедим ҳовлиқиб. — Феруза холам яна сумалак қўйибди. Биласизми, ўтган сафар келаси йил сумалакка онам билан келай, деб ният қилгандим. Ниятим амалга ошадиган бўлди!

Онам сўзларимни эшитгач, негадир кўзларини олиб қочди, юзини девор томонга яширди. Узалиб, онамга қарадим. Во, ажаб. Кўзлари жикка ёш эди.

— Она, нега йиғлаясиз?

— Жойимдан туролмасам, бир қадам юролмасам, сумалакка қандай бораман, болам?

Ана шунда мен-да жойимда қотиб, деворга суянганча беҳол ўтириб қолдим. Кўзларим онамда-ю, хаёлимда қилган ниятларим... Нега қилган ниятларимиз ижобати бўлмапти, Художон? Нега онам соғайиб кетмапти? Чиндан ҳам онам сумалакка боролмайди-ку? Ахир мен онамнинг соғайиб кетишига ишонгандим?!

— Йўқ, борасиз! Отам иккаламиз олиб борамиз. Ўша ерда сизга жой қилиб бераман, сумалак қўзғамасангиз ҳам майли, ўша ерда ўтирсангиз бўлди.

Онам юзига кўрпани босиб, кўз ёшларини артди. Сўнг хўрсинганича деди:

— Алижон, болам, мен барибир боролмайман. Ўзинг опаларинг билан бориб, ният қилгин. Ҳеч қурса, келаси йил Наврўзига борайлик.

Ўша куни бутунлай хаёлларим остин-устун бўлиб кетди. Онамнинг тузалиб кетишига ишончим йўқолгандек бўлди. Ўша кеч яхши ухломладим ҳам. Эрталаб эса онам айтгандек қилиб, онам ажратиб берган унни олиб, Феруза холамникига жўнадим. У ерда аёллар, қиз-жувонлар кўп эди. Мени кўриб, Феруза холам сўради:

— Онанг келарканми?

— Йўқ... — бу гапни айтдим-у, ҳаммамнинг нигоҳи менда эканлигини кўриб, йиғлаб юбордим. Сўнг вужудимни қамраб олган туйғуларни сочиб ташладим. — Кўрасизлар, ҳали онам тузалиб кетади. Ўшанда бизнинг уйимизда ҳам сумалак пишади!

— Насиб бўлса, — Феруза холам бошимни силади. — Онанга айтгин, биз бу йил ният қилдик. Сумалакни онамнинг номидан қўйяпмиз. Ҳамма савоби онанга бўлади. Шуни айтгин, хўпми? Кейин икки-учта тошни ният қилиб бериб юборсин, қозонга биринчи ўшаларни соламин. Кўнглим ёришиб кетди. Бутун вужудимни яна ишонч ҳисси эгаллаб олди. Гўё энди ҳаммаси ортда қолиб, онам тузалиб кетадигандек эди. Бу гапни бориб онамга айтганимда, онам бир хўрсинди-да:

— Алижон, болам, туришимга ёрдам бер. Бугун мен бир сумалакка борай! — деди.

Бу гапдан қанчалар севинганимни тушунтириб беролмайман. Бирдан ортимга қараб югурдим ва қўшниникида ун элаётган онамни чақирдим. Бирданига Феруза холадан ҳам суюнчи олдим.

— Хола, хола, ҳозир онамнинг ўзи сумалакка келаркан!

— Бунча яхши. Ўзи биз ҳам ҳозир қозонни осамиз деб тургандик. Тўхтанглар, мен ҳам бораман.

Биз — Феруза холам, онам ва мен ўша куни онамни бир амаллаб сумалакка олиб келдик ва авайлабгина қозон бошига ўтиргиздик. Икки дақиқалик йўлга ярим соатда келдик, аммо мен учун онамнинг шу ергача келгани муҳим эди. Онам ҳам аллақандай тетиқдек эди. Феруза холам сумалак ўчоғини созлаб, қизлар қозонни ювиб-тозалагач, биринчи сумалак ёғида қатлама, бўғирсоқ қилиб олишди. Сумалак бўғдойи ювилган сувни қозонга солишган, барча унни онамнинг қўллари билан қозонга ағдаришди.

— Бисмиллай раҳмони роҳийм... — онам қўлидаги коса

билан унни қозонга тўкар экан, дағ-дағ титрар, кўзларидан оқаётган ёшни тўхтата олмасди. Буни кўриб туриб мен-да йиғлар, қолганларнинг ҳам кўзларида ёш эди. Онам эса атрофга ҳам қарамасликка уринар, фақатгина Феруза холам узатаётган косадаги унни қозонга ағдарар, алланималар дея пичирлар, ёнидан онам ушлаб турган бўлса-да, йиқилиб тушмаслик учун бир қўлини ерга ҳам тираб олганди. Биз онамда пайдо бўлаётган куч ва ғайратдан лол эдик. Жойидан қимирлолмайдиган онам сумалак унининг ярмини солганди, бир маҳал нима бўлди-ю, қўлидаги коса қозонга тушиб кетди. Ўзи бўшашиб, ёнига йиқилди. Бирдан қий-чув бошланди. Шошиб қолган Феруза холам онамнинг бошини кўтариб турар, ўғлига қичқирарди:

— Маҳмуд, тез кел! Хадичани уйига олиб боринглар! Мазаси қочиб қолди! Тез бўлинглар!

Маҳмуд ака югуриб келиб, онамнинг бошида туриб қолди. Сўнг бирдан қўшдек енгил бўлиб қолган онамни уч-тўрт яшар қизалоқни опичлагандек даст кўтариб олди-ю, уйимизга қараб кета бошлади. Онамни сим каравотига ётқизгач эса, онамни сўради.

— Ишга кетганди.

— Тез бор, отангни чақириб кел! — деди Феруза холам.

Мен ўз каравотига ўпкасини босолмай, тез-тез, қисқа-қисқа нафас олаётган ва докадек оқариб кетган онамга қараб қолгандим. Кўрқиб қолган онам «Тез бо-ор!» деб бақириб юборгач, югуриб ташқарига чиқиб кетдим. Мактабгача қандай етиб бордим, чопдим-ми, учдим-ми, билмайман. Дарс ўтаётган онамга нима бўлганини айтгандим, онам «Эҳ!!!» деди-ю, дарсни ташлаб югуриб чиқиб кетди... Мактаб ҳовлисида қиқсам, онам узоқда югуриб кетаётганди. Уйга келсам... дарвозамиз олдида қўни-қўшнилари. Югуриб ичкарига кирдим. Не кўз билан кўрайки, онам ўз каравотида эмас, ерда, узун бўлиб ётибди. Юзи тиши оғриган одамникидек қилиб боғланган. Отам ва опаларим йиғлаб ўтирибди. Феруза холам гоҳ эшикка чиқади, гоҳ ичкарига киради. Ҳеч нарсага тушунмай қолдим.

— Она! — дедим онамнинг бош томонидан келиб. Жавоб бўлмади, қимирламади ҳам. Аксинча, онам билагимдан тутиб, ёнига чорлади ва маҳкам кучоқлаб олди.

— Алижон, болам... Онанг... онангдан айрилиб қолдик.

— Нима?

— Онанг ўлди, улим. Онанг барибир ўлди...

Бирдан онамнинг кўзларига қарадим:

— Сиз онанг тузалиб кетади дегандингиз-ку?

— Қайда, онанг саратонга чалинган эди, болам.

Онам рақ эди. Шунинг учун дўхтирлар ҳам жавоб бериб юборишганди.

Энди ҳаммасини, онамнинг гапиролмаслиги, онамнинг менга қараб, «Бошинг омон бўлсин, болам» деганлари сабабини англагандек эдим, аммо ҳозир қўлоқларимга гап кирмасди. Онамнинг қўлидан силтаниб чиқиб, онамни кучоқлаб олдим, юзларига юзимни босдим.

— Она?! Нега бундай қилдингиз, она? Нега, нега?.. Ахир ҳали тузалиб кетаман, ҳали уйимизда сумалаклар қиламиз дегандингиз-ку? Нега бундай бўлди, она?

Шунда онам мени кўтариб олди ва ташқарига чиқариб кетди... Уй олди тумонат одам. Барчаси белига белбоғ боғлаган. Онам чиқиши билан уввос тортиб юборишди...

Ўша куни таъзия қандай бўлди, онамни қабрга қандай қўйдик, қанча йиғладим, нималар дедим, онамнинг ўлимига чидолмай онамни, тоғамларни қанча уриб ташладим, билмайман. Аммо онамнинг ўлими ҳақлигига ҳамон ишонгим келмас, ўзимни тутолмасдим. Қайга боқмай, онамнинг юзлари, қайда юрмай онамнинг излари, ким менга гапирмасин, далда бермасин, онамнинг сўзлари кўз олдимга келаверарди. Ўша куни қандай ухлаб қолганимни ҳам билмайман. Билганим, уйга киролмай, уй олдида, онам ўтирадиган эски сандал устида йиғлаб ўтирганимда онамнинг келгани ва мени бағрига босиб, «Алижон, сен катта йиғитсан-ку, улим. Бўлди, йиғлама. Энди кўниқшимиз керак... Ҳадеб йиғлайверсанг, онамнинг руҳи сендан хафа бўлади, безовта бўлади», деганлари эди...

Эртаси куни кечга Феруза хола қўллари қалтирай-қалтирай кўзларида ёш билан бир челақ сумалак олиб келди. Сумалакни онамнинг қўлига тутар экан, «Сумалак қўймай мен ўлай-а?» деди ва из-из йиғлади. Онам унинг ёнига чиқиб:

— Унақа деманг, опа. Сизнинг айбингиз йўқ, — деди. — Ҳамма одам сумалакни яхши ният билан қилади. Бу бир тасодиф...

Онам кўз ёшларимиз қўшилган сумалақдан уч-тўрт косага солиб, уй тўла эркаклар олдида қўйиб кетганида сумалакка қарадим-у, яна онамни эсладим. Чинни косадаги сумалак юзида онамнинг маънос чехраси кўрингандек бўлди ва ўкириб ташқарига чиқиб кетдим...

Шундан бери ҳар баҳор келаверса, сумалаклар пишаверса, қотиб қолган қароқларимдан ёш қўйилиб келаверади. Дастурхонга қўйилган сумалакка эса қўл узатар эканман, яна онамнинг мунис чехраси кўз олдимда намоён бўлаверади. Агар қўл текизсам, кўнгири сумалак юзида балқиб кўринаётган онамнинг хотираси ўчиб кетадигандек туюлади ва бирдан қўлимни тортиб оламан...

Холиёр САФАРОВ

НАВРЎ — ҚАДИМ ТАРИХ ОЙНАСИ

Наврўз Шимолий яримшарда баҳорнинг бошланиши сифатида, кеча-кундуз тенглашган кунда мартнинг 20, 21 ёки 22 сана-сида бошланади.

Мартнинг 21 санаси Эрон ва Афғонистонда расмий тақвимнинг дастлабки биринчи куни ҳисобланади.

2009 йил 30 сентябрда Наврўз ЮНЕСКО тарафидан номоддий маданий мерос рўйхатига киритилган. 2010 йил 23 февралда эса БМТ Бош Ассамблеясининг 64-сессиясида 21 март „Халқаро Наврўз Куни“ деб эълон қилинди. Ҳали ҳам бу байрам халқлар ўртасида кенг қўламда давом этиб келмоқда.

“Номи форсчадан олиниб, тарихи қадим зардўштилар даврига бориб тақаладиган Наврўз нафақат туркийларда, балки бугунги Покистон, Афғонистон ва Эронда ҳам нишонланган ва шу кунгача нишонлаб келинади”, — дейди Файзулла Исҳоқов.

“Иккинчи Жаҳон Урушидан кейинги йилларда Наврўзни “Қозон тўлди” деб ҳам аташган. Ўтроқ туркийлар бу байрамда етти хил овқат қилишган. Уни янги йил сифатида қуттишган. “Кейинги йилгача қозонимиз тўлиб турсин” деб ният қилинган. Айрим жойларда эса лола байрами сифатида нишонланган”, — дейди Ҳайитбой Абдуллаев.

Наврўз қадимийлиги, кенг географик қамрови ва уни нишонлаш вақтидаги турли даврлари сабабли, номоддий маданий мероснинг хилма-хил хусусиятларини ўз ичига олади. У „Наврўзи Жамшид“ни англатган Эроннинг афсонавий шоҳи Жамшид ва шу каби афсоналарга асосланган кўпгина маданий шакл ва тасвирлардан ташкил топган.

Қадимги ва мумтоз Эрон мусиқасида махсус куйлар ва қўшиқлар мавжуд бўлиб, улар „Наз-э Новроуз“, „Яд-э Новроуз“, „Новроуз-э Хордак“, „Новроуз-э Хара“, „Новроуз-э Саба“ деб номланади.

„Наврўз“, „Муборакбод“, „Шоҳмойлар“, „Сумалак“, „Бойчечак“, „Бинафша“ каби фольклор ашулалари Ўзбекистонда бугунги кунда ҳам машҳур.

„Мулла Мамажон“ афғон кўшиғи жуда машҳур бўлиб, Мозори Шарифда, Эрон, Тожикистонда ҳам куйланади.

Барча Наврўзларда маҳаллий ва анъанавий рақслар мавжуд бўлиб, улар этник гуруҳлар томонидан ижро этилади, Озарбайжон ва ўзбек рақслари керакли маромда ижро этилади ва маданий ҳамда лингвистик кўриниш — махсус фольклор кўринишларида уйғунлашган. Булар орасида „Хан Бази“ ва „Қуцех Галин“ Эронда, „Куса Куса Хани“ Озарбайжон ва Туркияда ҳамда „Баҳор Хоним“, „Наврўз бобо“, „Дехқон бобо“, „Насриддин“ Ўзбекистонда, „Аспак бози“ (масхарабоз), „Лаклак бози“ Қирғизистонда, улоқ, отчопар, кўпқари, кураш, кўчқорлар, хўрозлар жанги ва бошқалар.

Курд ва зардўшлар, Туркия ва Ўрта Осиё мамлакатлари халқлари орасида Наврўз арафасида олов билан боғлиқ маросимлар мавжуд. Масалан, Қирғизистон Республикасида одамлар қарзларини тўлайдилар, уйларини йиғиштирадидилар, қўшнилари билан уришиб қолган бўлса ярашиб, уларни кечирадилар. Тўкин-сочинлик, ҳосилдорлик ва ёмғир тимсоли сифатида барча идишларни сут, қатиқ, бўғдой ва баҳорги сув билан тўлдирадидилар. Қарияларнинг айтишларича, бу инсонлардан турли хил касалликлар ва омадсизликларни кетказди.

Байрамнинг энг муҳим нишонларидан бири бу дастурхон бўлиб, унга рамзий буюмларга мос таомлар қўйилади. Буюмлар тозалик, нур, тинчлик ва бойликни англатади. „Софрех“ ёки Эронда „Софрех-е ҳафт Син“ деб номланадиган стол, поклик белгиси сув, ёруғлик белгиси сифатида шам ёки фонус, ўсимликлар белгиси сифатида „Сабзех“ ёки „қўкатлардан тайёрланган таом“, Эронда „Саману“, Қирғизистонда ва Ўзбекистонда „Сумалак“, Туркманистонда „Самани“, Тожикистонда „Сомолук“лардан тузилади.

